

RECENZJA ks. dra hab. Przemysława Nowakowskiego CM

rozprawy doktorskiej napisanej na Wydziale Teologicznym
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

autor: **mgr lic. Vitaliy Kotyk CSsR**

tytuł: „Humanizm chrześcijański w nauczaniu pasterskim kard. Lubomyra Huzara”

promotor: **prof. dr hab. Ryszard Hajduk CSsR**

Praca ks. mgr. lic. Vitaliya Kotyka CSsR pt. „Humanizm chrześcijański w nauczaniu pasterskim kard. Lubomyra Huzara”, napisana pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Ryszarda Hajduka CSRS na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, spełnia wymogi merytoryczne i metodologiczne stawiane rozprawie doktorskiej.

Praca liczy 317 stron, składa się z pięciu rozdziałów, wstępu, zakończenia, bibliografii, wykazu skrótów i streszczenia w języku angielskim. Nie posiada aneksów, co byłoby wskazane w przypadku pracy o tematyce historyczno-homiletycznej - podwyższyłoby jej wartość i ułatwiło lekturę. W aneksie mogłyby się znaleźć wybrane, przykładowe homilie i teksty kard. Lubomyra Huzara. Brakuje też abstraktu i słów kluczowych w języku polskim. W temacie pracy wskazane byłoby umieszczenie dat, które wskazałyby na okres pełnienia przez kard. Lubomyra Huzara urzędu Głowy Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego, gdyż analizowany materiał pochodzi właśnie z tego czasu. Treść pracy, przedstawiającej całość nauczania kard. Huzara pod kątem humanizmu chrześcijańskiego, odpowiada tematowi. Praca została oparta na bogatym materiale źródłowym, na który składa się spuścizna homiletyczna (homilie, kazania, listy pasterskie) i literacka (artykuły, książki, wywiady) omawianego autora. Rozprawa doktorska V. Kotyka bez wątplenia pozwala nie tylko na wszechstronne zapoznanie się z twórczością Kardynała, ale zrozumienie, jakimi wartościami kierował się w swoim życiu, pracy duszpasterskiej i nauczaniu. Stanowi więc cenny wkład w badanie najnowszej historii Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego, nie ograniczając się tylko do zagadnień *stricto* homiletycznych.

Opis pracy

Praca stanowi właściwie całościowe przedstawienie tematyki i treści obecnych w nauczaniu pasterskim kardynała Huzara z lat 2001 – 2011. Dogłębna analiza tego dorobku doprowadziła autora do wniosku, że przewodnia myśl tekstów kardynała koncentrowała się na humanizmie chrześcijańskim, dlatego też autor pracy umieścił ten wątek w już w samym jej tytule. Konsekwentnie konstruuje swój opis twórczości wybitnego pasterza Kościoła greckokatolickiego w rozdziałach, które odpowiadają poszczególnym zagadnieniom chrześcijańskiego humanizmu (osoba ludzka, społeczności ludzkie – małżeństwo, państwo i naród, Kościół). Ten zabieg uporządkowania materiału wydaje się słuszny i logiczny.

Pierwszy rozdział pracy (*Humanistyczny wymiar formacji chrześcijańskiej Lubomyra Huzara*) poświęcony samej osobie Kardynała, ma charakter biograficzny (39 stron). Zapoznaje nas z jego życiem, wychowaniem - formacją duchową i intelektualną, w których autor doszukuje się źródeł humanizmu, jaki w konsekwencji naznaczył późniejsze nauczanie pasterskie. Następne cztery rozdziały bazują na treści tegoż nauczania. Rozdział drugi (*Osoba ludzka w świetle prawdy chrześcijańskiej*) przedstawia zagadnienia chrześcijańskiego personalizmu – transcendencję, duchowość i moralność (42 strony). Rozdział trzeci (*Człowiek w „communio personarum”*) omawia problematykę małżeństwa i rodziny oraz tematykę społeczną, związaną z tworzeniem kultury osobistej i narodowej (49 stron). Rozdział czwarty (*Chrześcijańska wizja działalności politycznej*) kontynuuje tematykę społeczną w zakresie życia politycznego (46 stron). Odnosząc się do konkretnych sytuacji i problemów odradzającego się państwa ukraińskiego, wskazuje na możliwe rozwiązania w duchu chrześcijańskim. W rozdziale piątym (*Zaangażowanie Kościoła w promocję humanizmu ewangelicznego na Ukrainie*) autor starał się ukazać wpływ nauczania i konkretnych działań kardynała Huzara jako głowy Kościoła na współczesne życie Ukrainy (48 stron). Omówione są tutaj sposoby ewangelizacji stosowane przez Kościół greckokatolicki (na pierwszym miejscu – przepowiadanie), działalność ekumeniczna i inicjatywy zmierzające do zjednoczenia narodowego i pojednania między narodami.

W zakończeniu (11 stron), od s. 259, znajdziemy podsumowanie – charakterystykę nauczania Kardynała jako kerygmatyczne, profetyczne i ekumeniczne, będące równocześnie proklamacją Ewangelii i przepowiadaniem humanizmu chrześcijańskiego. Autor podkreśla humanizm Huzara, który potrafił umiejętnie łączyć to, co boskie, z tym, co ludzkie.

Ocena merytoryczna

Autor koncentruje się w swojej pracy na treści nauczania i przepowiadania kard. Lubomyra Huzara, co zasadniczo zgadza się z zainteresowaniem doktoranta homiletyką materialną. Określa główny i powtarzający się wątek tematyczny analizowanego nauczania, którym jest humanizm chrześcijański. Jego źródło upatruje w duchowości i poglądach Kardynała. Dzięki pracy poznajemy więc nie tylko samo nauczanie pasterskie i jego humanistyczny charakter, ale także postać i osobowość kard. Huzara. Przeprowadzona przez autora kwerenda dorobku Kardynała nie ograniczyła się tylko do jego listów, pasterskich, homilii i kazań, ale objęła także inne teksty: książki, artykuły i wywiady. Stąd też praca wykracza nawet poza zakres homiletyki. Natomiast zabrakło w niej, poruszanych zwykle we wszystkich pracach z dziedziny homiletyki, analizy formalnej kazań i homilii, które omówione są tylko ze względu na ich zawartość tematyczną. Nie dowiadujemy się nic o sposobie głoszenia, konstrukcjach literackich i metodach, jakie zostały zastosowane przez mówcę. Jeśli jest on, jak pisze autor we wstępie, „wzorem do naśladowania w posłudze słowa” (s. 18), to jak go naśladować, jeśli nie otrzymujemy wyjaśnienia jak głosił ?

Najbardziej odpowiadającym tematyce ściśle homiletycznej jest podpunkt 1.2.1 *Świadectwo słowa* (s. 217 – 222) rozdziału piątego, w którym doktorant spróbował scharakteryzować nauczanie Kardynała podczas liturgii. Razem z silnie zaznaczonym chrystocentryzmem tego przepowiadania, autor podkreśla aktualność kazań Huzara, poruszających zjawiska społeczne, kulturowe i polityczne, a także problemy powszedniego życia ludzi (s. 218). W tym kontekście autor pracy słusznie powołuje się na polskich homiletów (prof. S. Dyk: *homilia ma uwzględniać współczesne uwarunkowania*, s. 220) oraz liturgistów (bp W. Świeżawski: *prowadzić do poznania misterium i dotykać miłości Boga objawiającego się człowiekowi*, s. 222). Myśl Huzara, że miłość bliźniego powinna polegać na konkretnej pomocy biednym i potrzebującym, w których pomagamy samemu Chrystusowi, w nich obecnemu, zaczerpnięta jest z duchowości św. Wincentego a Paulo, bliskiej recenzentowi (s. 220, może warto było zaznaczyć to w pracy). W omawianym podpunkcie rozdziału piątego autor powtarza jednak wiele wątków poruszonych już we wcześniejszych rozdziałach (III, IV, V). Według recenzenta, w pracy z homiletyki należało tę homiletyczną charakterystykę umieścić na początku albo wyraźniej uwypuklić (np. w osobnym rozdziale).

W poszczególnych rozdziałach natrafiamy na następujące braki i niedociągnięcia. W rozdziale **pierwszym**, poświęconym biografii i formacji kardynała, brakuje tematów jego prac naukowych (bakalaureat z filozofii, licencjat z prawa kanonicznego), z wyjątkiem doktoratu.

Nie ma informacji gdzie dokładnie na Ukrainę przeniesiono studytów z klasztoru w Grottaferrata, którego przełożonym był Huzar. Należałoby uzupełnić informację kto został następcą kard. Huzara po jego rezygnacji ze stanowiska głowy UGKC w 2011 roku. Bardzo mało uwagi udziela doktorant liturgii (s. 47 – 48, s. 50), która przecież w posłudze pasterskiej zwierzchnika Kościoła *sui iuris* zajmowała ważne miejsce. To przede wszystkim podczas liturgii ma miejsce głoszenie słowa Bożego. Odpowiedź na pytania jak łączył on liturgię i nauczanie, czy podejmował tematy liturgiczne w przepowiadaniu, ubogaciłoby pracę. Na s. 48 autor wymienia wybitnych liturgistów (A.Schmemmann, R. Taft), którzy inspirowali Huzara, ale nie wyjaśnia, co dokładnie brał on z ich twórczości teologicznej.

W rozdziale **drugim** na s. 110 autor pisze, że „Huzar nie wdaje się w filozoficzną dyskusję nad sensem i istotą ludzkiego bytowania” (s. 110). Podobnie w zakończeniu czytamy, że „nie tworzy on systemu filozoficznego” i „nie przedstawia usystematyzowanego spojrzenia na człowieka” (s. 262 – 263). Według recenzenta na podstawie nauczania kardynała Huzara da się takie spojrzenie skonstruować, czego w sumie dokonuje autor pracy. Dlatego należało powyższe stwierdzenia sformułować inaczej, gdyż humanizm, który stosuje Huzar to też filozofia, swego rodzaju chrześcijańska antropologia. Zresztą odwołania się do tej ostatniej też w pracy wyraźnie brakuje (zob. twórczość naukowa Karola Wojtyły), a byłyby przydatne zwłaszcza w rozdziale drugim i trzecim.

Pisząc w rozdziale **trzecim** o tworzeniu kultury, doktorant nie rozwija tematu nauki. Na s. 147 wspomina tylko, że kard. Huzar, doceniając zdolności i talenty Ukraińców, ubolewa, że nie są należycie wykorzystywane (s. 147). Jeśli praca miała za cel ukazanie całego nauczania i twórczości Kardynała, to należało wspomnieć o jego trosce o seminaria duchowne i uczelnie katolickie na Ukrainie, odnaleźć odpowiednie wypowiedzi i wystąpienia do studentów i seminarzystów.

Niektóre tematy, ciekawie opracowanego, rozdziału **czwartego** o wizji działalności politycznej, powtarzają się w rozdziale piątym (zwłaszcza w podpunkcie „Kształtowanie życia publicznego”).

W rozdziale **piątym** doktorant odważnie podejmuje trudne tematy dotyczące konfliktów polsko-ukraińskich i prawdziwie chrześcijańskiej postawy kardynała wobec nich, ale niepotrzebnie w przypisie 158 przytacza dane szacunkowe ofiar wydarzeń wołyńskich, co do których opinie naukowców obydwu stron bardzo się różnią. W podpunkcie o zbliżeniu polsko-ukraińskim na s. 247 brak nawiązania do wizyty Jana Pawła II na Ukrainie. Temat ten występuje w podpunkcie „Wychowanie do pokoju” na s. 251 – 252.

Ocena metodologiczna

Praca wydaje się być zasadniczo poprawna pod względem metodologicznym, *salvis restanto* uwagi dotyczące układu pracy i braku wyodrębnienia typowo homiletycznej problematyki. Plan pracy został opracowany w danym kształcie z uwagi na przyjętą metodologię homiletyki materialnej, co w pewnym stopniu usprawiedliwia autora. Brakuje bardzo jednak jakiegś statystyki dotyczącej zebranego materiału homiletycznego (przynajmniej przybliżona ilość homilii, listów, oficjalnych wypowiedzi).

We wstępie (17 s.) za długa jest część biograficzna – charakterystyka postaci i dzieła (5 s.), której poświęcono później cały rozdział pierwszy pracy. Za krótko natomiast opisuje autor cel swojej pracy, odczuwa się brak naukowego warsztatu z dziedziny homiletyki. W stanie badań należało zaznaczyć, że nie było jeszcze opracowań nauczania kard. Huzara pod kątem homiletyki. Czy doktorant dobrze zbadał tę kwestię? Wspomina o opracowaniach homiletycznych, „które bezpośrednio łączą się z tematyką rozprawy”, ale ich nie wymienia. Należało też zaznaczyć, że praca z uwagi na analizowane źródła nauczania Huzara i zastosowaną metodologię, wyrażającą się, m.in. w podziale materiału, wykracza poza zakres homiletyki.

W zakończeniu (11 s.) autor na pięciu stronach streszcza treść rozdziałów, czego pod względem metodologicznym należy unikać. Treścią wstępu winny być wnioski z przeprowadzonych badań, a nie streszczanie całej pracy. Te wnioski znajdujemy na pięciu kolejnych stronach (s. 260 – s. 269). Brakuje wyników analizy nauczania Huzara z punktu widzenia homiletyki, ale też zabrakło także w treści całej pracy.

Bibliografia pracy jest bardzo bogata i zajmuje 50 stron (!). Poprawny jest zapis bibliograficzny pozycji. Podział bibliografii ogólnie należy uznać za prawidłowy. Wśród źródeł liturgicznych powinno znaleźć się więcej pozycji, nie należało tej grupy źródeł nazywać „biblijno-liturgicznymi”. Pismo Święte zwykle umieszcza się zwykle oddzielnie, podając tylko z jakiego wydania jest cytowane. Niezbyt szczęśliwa jest nazwa „Źródła własne” w odniesieniu do dorobku pisarskiego Lubomyra Huzara. W tej części bibliografii dotyczącej dzieł Huzara zbędne jest powtarzanie nazwiska autora przy każdej pozycji. Należy podkreślić natomiast zebranie imponującej ilości tekstów Kardynała, który może posłużyć dalszym badaniom. Kilka tekstów Huzara (6) znalazło się błędnie w literaturze przedmiotu (strony 303, 304, 307), należy je przenieść do grupy źródeł. Według recenzenta słaba jest natomiast literatura pomocnicza, która nie obejmuje pozycji z zakresu homiletyki ważnych badaczy, takich jak Gerard Siwek CSRS, Antoni Lewek, Władysław Głowa, a słabo

reprezentowani są – Stanisław Dyk, Wiesław Przyczyna, Henryk Sławiński, Wacław Świerzawki (tylko po jednej pozycji każdego z nich).

Według recenzenta lepiej byłoby podzielić bibliografię na część zawierającą zapis cyryliczny (uporządkowaną według tegoż alfabetu) i część z zapisem łacińskim. Umieszczanie pozycji cyrylicą z transkrypcją polską w porządku alfabetu łacińskiego nie jest poprawne i stosowane bardzo rzadko.

Poprawne i konsekwentnie zapisane pod względem metodologii w całej pracy są przypisy, co świadczy o niezwykłej staranności autora pracy.

Podsumowanie i wniosek końcowy

Rozprawa doktorska Vitaliya Kotyka CSsR jest dojrzałą pracą naukową i dowodzi dobrego opanowania przez autora warsztatu badawczego. Napisana została poprawnym gramatycznie i stylowo językiem. Oparta została na imponującej bazie źródłowej, która pozwoliła na wyczerpujące ukazanie całości treści nauczania kardynała Lubomira Huzara. Zostało ono ukazane tematycznie, co wymagało przeprowadzenia dokładnej i dogłębnej analizy. Pod względem metodologicznym, rozprawa wykracza poza zakres homiletyki i ma charakter interdyscyplinarny. Podkreślić należy ekumeniczny i kulturowy wymiar pracy, która pozytywnie wpisuje się w nurt pojednania polsko-ukraińskiego i prawosławno-katolickiego. Praca ma charakter nowatorski i stanowi cenny wkład w badania najnowszej historii Kościoła greckokatolickiego w osobach jego wybitnych i charyzmatycznych zwierzchników, jakim bez wątpienia był kardynał Lubomyr Huzar. Po uwzględnieniu uwag recenzenta, poprawie wskazanych błędów, zastosowaniu sugerowanych zmian, praca winna ukazać się drukiem, aby służyć rozwojowi dalszych badań nad dorobkiem ukraińskiego Hierarchy.

Praca Vitaliya Kotyka CSsR zasługuje na pozytywną i wysoką ocenę, dlatego wnioskuję o dopuszczenie jej Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
w Krakowie
Wydział Teologiczny
INSTYTUT LITURGICZNY
31-069 Kraków, ul. Bernardyńska 3
tel. 12 422 69 57

ks. dr hab. Przemysław Nowakowski CM

ks. dr hab. Przemysław Nowakowski CM

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Kraków 21.11.2021